

Signalerings- en verwijzings- tool *'Zorg voor Zingeving'*

Onderwijsmodule

Inhoudsopgave

1. Inleiding en achtergrond	03
2. Opzet Module	05
Doelstelling van de opdracht	05
Leeractiviteiten	05
Indicatoren	06
Studiebelasting	06
3. Lesbeschrijving	07
Literatuur	17
Bijlagen	17
De Ploeg3 tools	17
Links naar twee flitscollege	17
Powerpoint bij dit lesmateriaal	17
Beschrijving praktijkoefening communicatie bij een narratieve benadering	17
Colofon	18

1 Inleiding en achtergrond

Deze module gaat over aandacht voor zingeving in de verpleegkundige anamnese en het verwijsgedrag op dat gebied. De module is voor een belangrijk deel een praktijkopdracht en kan worden uitgevoerd in stage- of werkpraktijk. In de module is verondersteld dat de student basiskennis en -vaardigheid over de verpleegkundige anamnese bezit en deze kan toepassen in deze opdracht. Daarnaast ook dat er kennis is van de relevantie van aandacht voor zingeving in de verpleegkundige zorg in het algemeen en in het verpleegkundige proces in het bijzonder.

Deze module is gebouwd op basis van een praktijkgericht project over signaleren en verwijzen, het zogenaamde PLOEG-3 project. Ploeg staat voor Palliatief Landelijk Onderzoek Eerstelijns Geestelijke Verzorging.

Historie

In de periode 2019-2022 heeft door ZonMW gefinancierd praktijkgericht onderzoek plaats gevonden naar een betere samenwerking tussen de verschillende disciplines, betrokken bij palliatieve zorg in de eerste lijn, op het gebied van zingeving. Als zingeving een fundamenteel gegeven is in het menselijk bestaan, dan zal ook de zorg daar in palliatieve situaties mee te maken hebben. Hoewel zingeving vaak geassocieerd wordt met religie, betreft het echter een veel breder terrein dan alleen dat. In de modellen van Huber (positieve gezondheid) en Bakker (Het goede leven) heeft de zingevingdimensie een belangrijke plek gekregen. Alle zorg-verlenende disciplines hebben dan ook te maken met het gebied van zingeving.

In de achterliggende jaren is een ontwikkeling mogelijk gemaakt waarbij deskundigen op het gebied van zingeving, geestelijk verzorgers, betrokken zijn in de eerstelijns palliatieve zorg. De verwachting is dat dit zich zal uitbreiden naar zorgterreinen breder dan die van het palliatieve terrein. De hoofddoelstelling van het project is dan ook te komen tot een samenwerking en ondersteuning van de verschillende disciplines, ten dienste van de cliënt.

Het Ploeg 3 project is één van de drie projecten in dit grote, landelijke onderzoek. De doelstelling is het ontwikkelen en implementeren van een basis signalerings- en verwijzingsinstrument. In de praktijk van zorgverleners zijn regelmatig vragen te beluisteren als: 'hoe signaleer ik zingevingsthema's, hoe kan ik daar het beste op aansluiten en wat doe ik als ik aan de grens kom van mijn kunnen?'

Het uitgangspunt van de relatie tussen de verschillende zorgdisciplines en geestelijke verzorging is gelegen in het zogenaamde ABC model, waarbij de A staat voor Aandacht voor zingeving, de B voor begeleiding en C voor crisis of consultatie. Hieruit vloeit een werkmodel voort dat de A (aandacht) component legt bij alle zorgverleners, de B (begeleiding) component, in principe ook, maar eventueel met behulp van ondersteuning door en/of consultatie van een geestelijk verzorger en de C (crisisinterventie) component, wanneer er sprake is van crisis of aanhoudende zingevingproblematiek, bij de geestelijk verzorger.

Voor Ploeg3 werd samengewerkt door de Universiteit voor humanistiek, de Hogeschool VIAA (lectoraat Zorg en Zingeving), de Hogeschool Windesheim (Opleidingen Theologie en Levensbeschouwing) en een drietal zorgorganisaties/wijkgezondheidscentra in Rotterdam (Levinas), Utrecht (Centrum voor Levensvragen) en Amsterdam (Cordaan).

Praktijk en borging

In dit project is een drietal signalerings- en verwijzingstools over zingeving voor de palliatieve zorg ontwikkeld. Met deze instrumenten is in de eerstelijnspraktijk geoefend en er is op getraind door middel van korte cursussen aan verschillende zorgdisciplines. Tegelijk was één van de opdrachten van ZonMw na te denken over de borging van het instrumentarium naar de toekomst. Dat heeft er toe geleid dat in het projectplan is opgenomen dat ook een scholingsinstrument zou worden ontwikkeld, dat gebruikt kan worden in de initiële opleiding, in eerste instantie, Verpleegkunde. Het resultaat daarvan ligt voor u. In 2021 en 2022 is met deze onderwijsmodule in de minoren op het gebied van Palliatieve Zorg op de Hogescholen VIAA en Windesheim bij de opleidingen Verpleegkunde geëxperimenteerd. De conclusie was dat de ontwikkelde toolbox ook in de stage en werkpraktijken van de betreffende verpleegkundigen zeer bruikbaar bleek en ook een antwoord vormde over de met regelmaat gevoelde handelingsverlegenheid op dit terrein. Daarbij was opvallend dat het inzetten van de toolbox ook in andere contexten waarvoor deze aanvankelijk was ontwikkeld (palliatieve zorg in de eerste lijn) behulpzaam bleek. Van de eerste ervaringen van de studenten in deze try-outfase is dankbaar gebruik gemaakt!

De onderwijsmodule bestaat uit een klein theorieel deel met literatuur, een drietal praktijkopdrachten, de reflectie daarop en de verwerking daarvan binnen de totaal opdracht van de minor of eventueel portfolio. Omdat het signaleren en bespreekbaar maken van zingevingsthematiek ook specifieke communicatieve vaardigheden vraagt, is in de onderwijsmodule aan dit aspect mede aandacht gegeven. In overleg met de meewerkende hogescholen is gekozen voor het aanbieden van de module als een onderdeel van het reeds bestaande onderwijsprogramma op het gebied van palliatieve zorg. De module heeft dan ook een beperkte omvang van 2 erts (56 studentbelastingsuren).

2 Opzet Module

Doelstelling van de opdracht

- **Student heeft kennis van instrumentele, communicatieve en narratieve principes van de zingevings/spirituele anamnese.**
- **Student kan een signalerings- en verwijzingstool in fase van anamnese in de praktijk van de zorgverlening inzetten.**
- **De student kan communicatieve aspecten bij zingeving toepassen bij het afnemen van de anamnese.**
- **De student reflecteert op de toepassing van een signaleringstool voor spirituele / zingevingsanamnese en de eigen rol daarbij.**
- **Student kan holistisch te werk gaan, waarbij aandacht is voor de zingevingsdimensie.**

Leeractiviteiten

1. Literatuurstudie: Bestudeer uit Zingeving en zorg en welzijn (Van Leeuwen et al. 2020).

- a. Hoofdstuk 1.
- b. Par. 2.3 (blz. 46 e.v.): Aandacht voor zingeving in de intake en anamnese.
- c. Par. 2.4.: zingevende gespreksvoering.

2. College 1*: Introductie.

- a. Introductie spirituele/zingevingsanamnese.
- b. Introductie van de signalerings- en verwijzingstools.
- c. Toelichting praktijkopdracht.

3. College 2*: theorie en oefening.

- a. Introductie narratieve benadering.
- b. Communicatie aspecten in het signaleren en bespreekbaar maken van zingeving.
- c. Oefening in drietallen.
- d. Nabespreking.

4. Uitvoeren praktijkopdracht deel 1.

- a. Maak een keuze uit een toe te passen signalering- en verwijzingstool uit de PLOEG-Toolbox.
- b. Pas deze toe in een anamnese in de praktijk.
- c. Werk deze anamnese schriftelijk uit en bewaar als toetsonderdeel / opdracht 1.

5. Tussentijds consultatiemoment: ervaringen en vervolgstappen.

- a. In groepjes ervaringen uitwisselen.
- b. Plenaire terugkoppeling.

6. Uitvoering praktijkopdracht deel 2.

- a. Gebruik dezelfde tool als in deel 1 in een nieuwe situatie of probeer (beargumenteerd, bijv. naar aanleiding van de ervaringen bij opdracht 1 of in verband met een andere werkcontext) één van de andere instrumenten uit.
- b. Werk aan de hand van de verwijzingsbeslisboom uit de Utrecht Tool uit welke eventuele verwijzing plaats moet vinden en waarom.
- c. Werk a en b schriftelijk uit en bewaar als toetsonderdeel 2.

7. Uitvoering praktijkopdracht 3.

- a. Plan een gesprek met de /een geestelijk verzorger (GV-er) van de instelling of het werkgebied (veel gv-ers in de eerste lijn zijn als zelfstandigen werkzaam bij Centra voor levensvragen) om de uitwerking van praktijkopdracht 1 en 2 te bespreken.
- b. Geef kort weer hoe je de anamneses hebt aangepakt en wat het opgeleverd heeft voor de patiënt en voor je professionele handelen (laat eventueel van tevoren wat lezen).
- c. Bespreek je ideeën over de verwijzing en reflecteer op jouw rol in relatie tot die van de geestelijk verzorger.
- d. Maak een verslag van dit gesprek en bewaar als toetsonderdeel 3.

8. Afsluitende reflectiebijeenkomst over de (leer) ervaringen en evaluatie van de opdracht.

9. Schrijf tenslotte naar aanleiding van deze studieopdracht een reflectie (max. 1 A-4) over de uitvoering van deze opdracht aan de hand van de doelstellingen en voeg deze samen met onderdelen 1,2 en 3 tot een geheel.

Indicatoren

- **Verbinding theorie kader en uitgevoerde praktijk (verplichte literatuur en 2 colleges).**
- **Specifieke eigenheid op eigen vakgebied in relatie tot dat van de geestelijk verzorger op basis van deze opdracht.**

Studiebelasting

4 colleges + voorbereiding	8
Literatuur	5
Anamnese Opdracht (2x):	8
- voorbereiding:	1
- uitvoering:	1
- verwerking:	2
Gesprek GV + uitwerking	4
Tussentijdse reflectie	4
Eindverslag	6
Stage-organisatie en overig	21
<hr/>	
Totaal:	56

**In de uitvoering van de module op de Hogeschool VIAA is gekozen voor een tweetal ondersteunende colleges van elk 1 ½ uur. Op de Hogeschool Windesheim is gewerkt met één ondersteunend college van twee uur. Dat betekende een keuze in de aan te bieden stof op de Hogeschool Windesheim. Er is daar geen praktische oefening gespreksvaardigheden bij zingeving gedaan, omdat dat op een andere plek in het onderwijs aan de orde kwam.*

In het vervolg van de beschrijving wordt de tekst en de stof gebruikt van de vorm van één ondersteunend college met de bijbehorende diavoorstelling. Voor de inhoud van twee ondersteunende colleges verwijzen we naar de kennisclips/flitscollege waarvan de links zijn opgenomen aan het einde van dit document. De praktische oefening is als bijlage in deze module beschrijving opgenomen.

2 Lesbeschrijving

Dia 1

Vandaag gaat het over het signaleren van zingevingsthematiek in de palliatieve praktijk. We bewegen ons daarmee op het terrein van wat in het kwaliteitskader genoemd wordt: de spirituele dimensie (naast de fysieke, psychische en sociale dimensie van lijden). Aandacht voor ook deze dimensie verhoogt het welzijn, verhoogt de kwaliteit van leven.

Dia 3

In dit college staan we stil bij

- het begrip zingeving,
- de wijze waarop zingeving ter sprake kan komen,
- het anamnestic en diagnostisch instrument dat ontwikkeld is en getoetst wordt en tenslotte
- het gesprekstechnisch ingaan op zingeving.

Korte 'warming-up' rondom het begrip zingeving, bijv.:

- wat roept het woord zingeving bij je op, of
- was er, toen je vanochtend opstond, iets waarvan je zei: 'daar heb ik vandaag zin in?'

Kortgezegd gaat zingeving over dat wat jij belangrijk of, met name, van 'betekenis' vindt in je leven.

Dia 4

Zingeving

Zingeving: alledaags en/of existentieel...

Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 4

Alledaagse en existentiële zingeving.

Er wordt wel een onderscheid gemaakt tussen alledaagse zingeving en existentiële zingeving. Bij alledaagse zingeving gaat over zaken die jij in je dagelijkse leven belangrijk vindt en die voor jou van betekenis zijn. De vraag die hierbij wel gesteld wordt is: 'waar kom jij je bed voor uit'. Dat kan bijvoorbeeld je studie zijn, een sport die je beoefent, een mooi boek dat je aan het lezen bent of relaties die je hebt.

Existentiële zingeving raakt aan de kern of het fundament van je bestaan. Het gaat over wie je als persoon wilt zijn, je identiteit en ook over je levensverhaal, over dat wat voor jou essentieel is in je leven en hoe dat je leven en functioneren beïnvloedt (Leeuwen van, Leget, & Vosselman, 2020).

Zingeving heeft invloed op je hele functioneren, lichamelijk, psychisch en sociaal. Bijvoorbeeld, als relaties belangrijk voor je zijn, dan zul je daarin willen investeren. Het luisteren naar muziek kan je een goed en ontspannen gevoel geven. Of je vindt het belangrijk om een goede lichamelijke conditie te hebben. Je let op je voeding, je doet aan sport. Zie het model van Huber, Positieve gezondheid. Daar is zingeving een indicator voor gezondheid (Leer v.d., 2020).

Dia 5

Zingeving

Zingeving:

Dynamische dimensie van het menselijk leven die betrekking heeft op hoe een persoon zin, doel en transcendentie ervaart/uitdrukt en zich verbindt met wat betekenisvol is

Kan gaan over: existentiële vragen, waarden, religieuze overwegingen

Nolan S Saltmarsh P Leget C (2011). Spiritual care in palliative care: working towards an EAPC Task Force. *European Journal of Palliative Care* 18(2) 86-9.

Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 5

Definitie van zingeving: Dynamische dimensie van het menselijk leven die betrekking heeft op hoe een persoon zin, doel en transcendentie ervaart / uitdrukt en zich verbindt met wat betekenisvol is.

Hier zie je een omschrijving van zingeving zoals die is uitgewerkt voor de palliatieve zorg (Nolan, Saltmarsh, & Leget, 2011). Daarin komen enkele kernbegrippen naar voren. Het gaat om een **dynamische dimensie**. Dat betekent dat de beleving en ervaring van zingeving bij de patiënt kan wisselen. Wat vandaag voor en patiënt belangrijk is, is dat dat morgen minder of nog meer. Zingeving is niet statisch.

Zingeving gaat over **zin, doel, transcendentie en betekenis**. Transcendentie betekent dat het ook kan gaan over zaken die het stoffelijke overstijgen. Dan gaat het bijvoorbeeld over het geloof in een geestelijke wereld vanuit een geloof, het geloof in een god. Zingeving heeft dan ook verschillende dimensies: het kan gaan over existentiële vragen, over waarden, maar dus ook over religieuze overtuigingen.

Deze omschrijving is wat wij noemen een **brede omschrijving** van zingeving. Het benoemt zingeving in verschillende en uiteenlopende facetten. Dat is in de gezondheidszorg en in de verpleging relevant. Als zorgverlener word je namelijk geconfronteerd met patiënten met uitlopende overtuigingen. Je kunt zeggen dat deze omschrijving die brede doelgroep waar jij in de zorgverlening mee werkt dekt.

De rol van de verpleegkundige; het ABC model.

Wat is nu **jouw rol** als zorgverlener, als verpleegkundige, met betrekking tot zingeving?

Dia 6

Zingeving

Zingeving: en spiritualiteit in de palliatieve fase

	Actieve verpleegkundige	Medisch specialistisch werker of psycholoog	Geestelijk verzorger
A	Probleem of behoefte signaleren	Uitwerken, ondersteunen, ondersteunen, ondersteunen	
B	Begeleiding naar keuzevorming (afhankelijk van situatie)	Begeleiding naar keuzevorming, ondersteuning, in kaart brengen	Begeleiding naar keuzevorming
C	Concreet advies of ondersteuning bieden	Signaleren, ondersteuning	Begeleiding naar keuzevorming

Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 6

Dit overzicht geeft dat aan. Het staat in de richtlijn zingeving en spiritualiteit voor de palliatieve zorg. Deze is te downloaden via de link die je hier ziet.¹ Het overzicht geeft aan dat aandacht voor zingeving is een multidisciplinaire aangelegenheid is. Het gaat over **aandacht, begeleiding** en **crisisinterventie**. Ieder discipline heeft daarin haar eigen verantwoordelijkheid. De geestelijk verzorger is de expert. **De verpleegkundige heeft een signalerende-, een begeleidende en een verwijzende rol.** Voor de verdere uitwerking van deze rollen kun je de richtlijn raadplegen.

Signaleren en benaderen.

Signaleren, begeleiden en eventueel verwijzen, dus. We naderen het hart van de opdracht in het kader van dit hoofdstuk van de minor. Want hoe signaleer je nu?

1 Zie de websites www.iknl.nl en www.pallialine.nl

Dia 7

Zingeving

Twee benaderingen:

- Instrumentele benadering
- Narratieve benadering

 Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 7

Als het gaat over het signaleren van vragen met betrekking tot de zingeving zijn er twee verschillende benaderingen te onderscheiden. We kennen de instrumentele benadering en we kennen de narratieve benadering (Leeuwen van, Leget, & Vosselman, 2020). Over beide benaderingen een paar woorden.

Dia 8

Zingeving

Instrumentele benadering

Methodisch: anamnese diagnostiek planning interventie evaluatie

Bijv. de vraag:
Wat maakt voor u de dag waardevol?

 Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 8

De instrumentele benadering kenmerkt zich door een methodische, gestructureerde aanpak. Zo wordt zingeving opgenomen in het geheel van het verpleegkundig proces dat begint bij anamnese en diagnostiek, gevolgd door planning, het plegen van een of meerdere interventies en tot slot een evaluatie.

Een typerende vraag over zingeving, in het kader van een instrumentele benadering is bijvoorbeeld: 'Wat maakt voor u de dag waardevol?'

En zo zijn er meer vragen te bedenken. De tools van het Ploegproject en daarover in het volgende uur meer, leveren veel materiaal voor deze instrumentele benadering. De vragen daarin kun je echter ook met een andere benadering beantwoord krijgen. We noemen dit de narratieve aanpak.

Dia 9

Zingeving

Narratieve benadering

Verhalend

In het verhaal dat mensen vertellen zijn twee elementen aanwezig: zij vertellen wie ze zijn en ze vertellen hoe ze tegen het leven aankijken.

M.a.w. Zij drukken hun **identiteit** uit en hun **zingeving** (levensbeschouwing, geloof).

Overigens: zelden een heel levensverhaal vaker een fragment of zelfs een nog kleinere gecondenseerde eenheid: symbool of metafoor.

Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 9

Narratief is een ander woord voor verhaal. De narratieve benadering kenmerkt zich dan ook door de ander uit te nodigen te vertellen.

Twee elementen: identiteit en levensbeschouwing/zingeving

Het is een verhalende manier om zingeving tot uitdrukking te brengen en te ontdekken. In het verhaal dat mensen vertellen over hun leven of hoe ze de dagen doorbrengen, of hoe het met ze gaat zijn eigenlijk altijd twee elementen aanwezig (Ganzevoort & Visser, 2007). In het vertellen, vertellen mensen wie ze zijn; ze laten zich als het ware kennen. En daarnaast vertellen ze over hoe ze tegen het leven aankijken. Met andere woorden: ze drukken in het verhaal dat zij vertellen hun identiteit uit en hun zingeving. En bij dat laatste kun je denken aan levensbeschouwing, aan geloof, aan waarden en overtuigingen.

Je spreekt dan over existentiële zingeving. Maar natuurlijk vertellen mensen ook over aan welke dagelijkse dingen zij plezier beleven of wat ze moeilijk vinden wat er van die dagelijkse dingen nu juist niet meer zo lukt. Hier kom je de alledaagse zingeving op het spoor.

Zo'n verhalende aanpak is veel minder methodisch en gestructureerd, begint vaak met de eenvoudige vraag, zoals: hoe het is vandaag, maar dan, juist in een ongedwongen situatie krijgt het verhaal de gelegenheid om zich te ontvouwen. Kenmerkend voor de narratieve benadering is dat er veel minder vragen worden gesteld dan in de instrumentele benadering en als het al vragen zijn, dan zijn het vragen die meer de beleving centraal stellen zoals: hoe is dat voor u? Maar verder is de benadering vooral gebaat bij het in eigen woorden teruggeven van wat je hebt gehoord als zorgverlener, waardoor je laat zien dat je probeert de ander te verstaan.

Overigens: er is zelden een heel levensverhaal dat mensen vertellen (soms wel, maar vaker niet). Het zijn vaak fragmenten van levensverhalen of zelfs nog kleinere, gecondenseerde eenheden: we noemen dat beeldspraak; een symbool of een metafoor.

Lagen van betekenis.

Dia 10

Zingeving

Vier betekenislagen

<i>Feiten</i>	Feitelijk niveau
<i>Emoties</i>	Emotioneel niveau
<i>Identiteit (biografie)</i>	Existentiële niveau
<i>Existentie (bestaan) en diepste overtuigingen</i>	Symbolisch niveau

 Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 10

Als je goed luistert naar zo'n verhaalfragment of naar het verhaal, dan kun je daar een aantal lagen in onderscheiden (Hartmann, 1993). En iedere laag heeft een eigen betekenis.

Feit

We kennen de laag van de feiten en noemen dit dan ook het feitelijk niveau. Hier gaat het over de gebeurtenissen die beschreven worden. Het is ook een hele informatieve laag die hier aan de orde is. Het gaat over de buurvrouw die op bezoek komt, de afspraak die er voor vanmiddag in de agenda staat, enzovoort.

Emotie

Maar met deze feitelijke laag is heel vaak ook een emotionele laag verbonden. We noemen dit dan het emotionele niveau. Hier worden de gevoelens zichtbaar en hoorbaar. De blijdschap over de trouw van de buurvrouw die altijd maar weer komt, de zorg of de angst die iemand bij zich draagt als ze spreekt over de afspraken die voor vanmiddag in de agenda staat.

Existentie

Deze twee betekenislagen, feit en emotie, krijgen verdieping wanneer ze geplaatst worden in het grotere verhaal van iemands leven. De afspraak vanmiddag in de agenda, bijvoorbeeld met de arts, krijgt een extra betekenis omdat deze afspraak er niet zomaar is maar voortkomt uit wat bijvoorbeeld al wat langer speelt in het leven en te maken heeft met de gezondheidsklachten. En al snel vertelt iemand dan hoe het leven die achterliggende tijd is gegaan en welke herinneringen worden opgeroepen. Herinneringen die misschien nog wel verder teruggaan en zo komen we op het niveau van wie iemand is. De laag van de identiteit, de biografie en we zijn dan op het existentiële niveau. Hier komt ook tot uitdrukking wat de betekenis is van wat er in het leven gebeurt. Hier zijn we op de laag van de existentiële zingeving.

Symbool

Daaronder ligt dan nog de laag van het bestaan zelf en de diepste overtuigingen. Deze overtuigingen worden vaak in beeldspraak of in hele geconcentreerde uitspraken gedaan. We noemen dat het symbolisch niveau. Dat kan religieus gekleurd zijn, maar ook uitgedrukt worden in andere termen.

Voorbeeld

Laten we eens kijken hoe dat er concreet uitziet aan de hand van een eenvoudig voorbeeld. We krijgen dan meteen in beeld hoe we niet alleen de zingeving kunnen signaleren, maar daar ook op kunnen ingaan.

Dia 11

Zingeving

Het regent...

Feitelijke mededeling
 Respons: parafraze: Ja er valt water uit de lucht.

Emotionele mededeling
 Respons: Gevoelsreflectie: Het maakt u somber. Dat lucht u op.

Existentiële mededeling
 Respons: duiding of interpretatie: als de week zo begint dan wordt het de rest van de week ook niets meer.

Symbolische mededeling
 Respons: duiding of symbolische interventie: Zo kan het zijn dat zelfs bij dit stralende weer u toch niet los komt van de somberte / zo stijgt bij stralend weer toch het water tot je lippen...

 Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 11

- Stel: iemand zegt deze eenvoudige zin: 'het regent.'

Dat is een mededeling op het **feitelijk niveau**, de eerste betekenislaag. Je zou op dit feitelijke niveau kunnen ingaan door ook feitelijk te reageren. Je geeft dan als het ware de opmerking terug op hetzelfde niveau maar om nu niet als een papegaai op te treden, gebruik je daarbij je eigen woorden. Gesprekstechnisch noemen we dat een **parafraze** (Lang & Molen, 2020). In eigen woorden teruggeven op het inhouds- of feitelijke niveau.

Het zou leuk zijn om even te proberen wat je nu zelf als respons zou geven op de zin 'het regent' op dit niveau...

Bijvoorbeeld:

- 'Ja, er valt (heel wat) water uit de lucht.'
- Het valt niet altijd mee om op het feitelijke niveau te blijven, heel vaak komen er al snel allerlei gevoelens of duidingen mee. Of goedbedoelde troost: 'het is maar een buitje.'

Vaak helpt de ander door de zin 'het regent' wat minder neutraal uit te spreken. Dan is al spoedig ook de gevoelslading te ontdekken. Het maakt heel wat uit of iemand zegt (blij) 'het regent!' of dat hij zegt (somber): 'het regent.'

We zijn dan op het **emotionele niveau**. Probeer maar weer even bij zowel de ene als de andere uitdrukking, 'het regent!' of 'het regent' wat je zou terugzeggen op dit emotionele niveau...

Je kunt je voorstellen, de agrariër die in tijden van lang aanhoudende droogte bij de eerste neerplenzende regenbui blij uit zijn stoel opspringt en roept:

- 'eindelijk regen!'

En als je dan goed aansluit dan zeg je

- 'dat lucht u op!' of: 'dat maakt u blij.'

En in het andere geval:

- 'dat maakt u somber.'

Zo'n respons: het in eigen woorden teruggeven wat je aan gevoel of emotie waarneemt bij de ander", heet een **gevoelsreflectie**.

Diezelfde zin 'het regent' kan ook een **existentiële** mededeling bevatten. Het lijkt dan alsof het niet alleen over dat moment gaat, maar eigenlijk iets veel diepers tot uitdrukking brengt over het leven. Iemand laat dan zijn visie, zijn kijk op het leven zien. Op een bepaalde manier is dat dus een onderdeel van zijn of haar **levensbeschouwing**.

De respons daarop zou kunnen zijn:

- 'als ik u zo hoor dan lijkt het wel alsof u zegt: als de week zo begint, dan wordt de rest van de week ook niets meer...'

Je doet dan meer dan het spiegelen van de inhoud of het gevoel, je geeft met je woorden een **duiding of een interpretatie**.

Tot slot kunnen we dan nog de **symbolische laag** onderscheiden. Stel je voor: het is stralend weer, geen wolkje aan de lucht en iemand zegt: 'het regent.' Dan raken we aan de diepste lagen van het bestaan. En de regen staat symbool voor hoe het leven geduid wordt.

De respons daarop zou ook hier een **duiding of interpretatie** kunnen zijn: je zou kunnen zeggen:

- 'zo kan het zijn, dat zelfs bij dit stralende weer u toch niet loskomt van de somberte.'

Hoe dan ook, in de opmerking dat het regent, terwijl het prachtig weer is, laat iemand op symbolische wijze iets zien van hoe hij zij het leven beleeft.

Vier lagen van betekenis die te onderscheiden zijn in het verhaal dat de ander vertelt. Een verhaal over feiten, over emoties maar ook over existentie en zingeving.

Het PLOEG3 instrument.

Dia 12

In de achterliggende drie jaar is systematisch onderzoek gedaan naar het gebruik van signalering- en verwijzingstools. Dit is gebeurd in een landelijk project over zingeving, het zogenaamde PLOEG project. De tools worden nu in de praktijk en in het onderwijs toegepast.

De tools zijn primair ontwikkeld voor de palliatieve zorg, maar ze blijken inmiddels ook goed toepasbaar in andere verpleegkundige zorgcontexten. Binnen deze minor is het de bedoeling dat je één van deze tools kiest om er mee aan de slag te gaan.

Dia 13

Zingeving

Zingeving in de wijk
@PLOEG-3 Cordaan Amsterdam

Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 13

Deze eerste tool is ontwikkeld bij thuiszorgorganisatie Cordaan in de regio Amsterdam. Het is een tool die geïntegreerd is in het digitale patiëntendossier, het ONS. Rapportages over zingeving kunnen zo meteen worden vastgelegd. De tool bestaat uit 6 vragen. Deze vragen worden gebruikt voor de inhoudelijke verkenning van zingeving bij de patiënt. Het gaat over wat voor iemand waardevol is en hoe men zich voelt. Daarnaast wordt gevraagd van wie of wat men ondersteuning verwacht. De laatste vraag gaat over de actie die de zorgverlener n.a.v. het gesprek onderneemt. Hierdoor wordt de verbinding gemaakt tussen verkennen en handelen.

Dia 14

Zingeving

Tool Zingeving
@PLOEG-3 Centrum voor Levensvragen Utrecht

1. Wat houdt u bezig op dit moment?
2. Aan wat of wie had u steun in het verleden?
3. Met wie zou u hierover willen praten?

Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 14

De tweede tool is als zakkaartje ontwikkeld door het centrum voor levensvragen in Utrecht. In deze tool zit een duidelijke volgorde in de vragen. Het antwoord van de patiënt bepaalt of je een vervolgvraag stelt. Bijvoorbeeld: als bij vraag 1 naar voren komt dat een patiënt de situatie als belastend ervaart, dan ga je door naar vraag 2. En zo verder. Je voert het gesprek eigenlijk aan de hand van een soort beslisboom. De vragen leiden ook naar een antwoord op de vraag of de patiënt behoefte heeft aan ondersteuning en door wie. Zo kun je in overleg met de patiënt tot een besluit voor verwijzing komen, bijvoorbeeld naar een geestelijk verzorger.

Dia 15/16

Zingeving

Het Diamantmodel (1/2)

@PLOEG3 Rotterdam

Vasthouden – Loslaten:

- Waar houdt u zich aan vast?
- Wie of wat geeft u kracht in deze situatie?
- Wat kunt u moeilijk loslaten?

Herinneren – Vergeten:

- Als u terugkijkt op uw leven tot nu toe hoe is de balans dan?
- Zijn er dingen die u nog recht wilt zetten?

Geloven – Weten:

- Denkt u weleens na over het einde?
- Wat betekent de dood voor u?
- Heeft u steun aan een geloof of levensbeschouwing

Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 15

Zingeving

Het Diamantmodel (2/2)

@PLOEG3 Rotterdam

Ik – Ander:

- Heeft u de ruimte om uzelf te zijn tijdens uw ziekte?
- Is uw leven af?
- Neemt u afscheid van het leven op een manier die bij u past?
- Hoe wilt u herinnerd worden?

Doen – Laten:

- Hoe gaat u om met de pijn?
- Wat wilt u dat we doen?
- Wat wilt u dat we laten?

Signaleren van en ingaan op Zingevingsthematiek 16

De derde tool is ontwikkeld bij gezondheidscentrum Levinas in Rotterdam. Deze tool bestaat ook uit een zakkaartje. Op de ene kant van het kaartje worden tips en aanwijzingen gegeven voor het voeren van het gesprek. Het gaat onder andere over hoe je aandacht geeft aan zingeving, hoe je behoeften inschat, hoe je kunt begeleiden en verwijzen. Op de andere kant van het kaartje staat het zogenaamde diamantmodel. Dat zie je hier afgebeeld. Het bevat vijf zingevingsthema's, die gaan over autonomie, lijden, afscheid, schuld en hoop. Aan elke thema zijn een aantal vragen gekoppeld die je aan de patiënt kunt stellen. Meer informatie over dit model vind je in het boek over zingeving in zorg en welzijn.

De wijze waarop de verkenning verloopt hangt af van de reactie van patiënt. Wees daar alert op. Het bepaalt uiteindelijk welke vragen je stelt. De tools zijn slechts een hulpmiddel. Tot zover een kort overzicht van de tools. In de handreiking bij de tools vind je daarover meer informatie. Je vraagt je misschien nog wel af. Kan ik dat wel? Verkennen van zingeving bij de patiënt? De opdracht waar je aan gaat werken zet je nu juist aan om hier een stap in te zetten.

Literatuur

Voor de achtergrond van deze module is gebruik gemaakt van:

Ganzevoort, R., & Visser, J. (2007). *Zorg voor het verhaal. Achtergrond, Methode en inhoud van pastorale begeleiding.* Zoetermeer: Meinema.

Hartmann, G. (1993). *Lebensdeutung. Theologie für die Seelsorge.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Lang, G., & Molen, H. (2020). *Psychologische Gesprekvoering. Een basis voor hulpverlening.* Amsterdam: Boom.

Leer v.d., N. (2020). *Zinvolle Zorg in het Verpleeghuis. Een onderzoek naar de samenhang tussen zorg en zin en de rol van de geestelijk verzorger.* Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers.

Leeuwen van, R., Leget, C., & Vosselman, M. (2020). *Zingeving in Zorg en Welzijn.* Amsterdam: Boom.

Leget, C. J. (2007). *Van Levenskunst tot Stervenskunst. Over spiritualiteit in de palliatieve zorg.* Tiel: Lannoo.

Nolan, S., Saltmarsh, P., & Leget, C. (sd). 2011 *Spiritual care in palliative care: working towards an EAPC Task Force. European Journal of Palliative Care, 18(2), 86-89.*

Vosselman, M., & Hout van, K. (2013). *Zingevende gespreksvoering. Helpen als er geen oplossingen zijn.* Amsterdam: Boom/Nelissen.

Aanbevolen literatuur:

Vosselman M., Hout K. van (2013). *Zingevende Gespreksvoering. Helpen als er geen oplossingen zijn.* Amsterdam: Boom Nelissen

Bijlagen

De Ploeg3 tools

<https://palliaweb.nl/projecten/zingeving-in-de-thuissituatie>

Links naar twee flitscolleges

Aandacht voor zingeving gevraagd. Het begint bij signaleren.

Door René van Leeuwen

<https://media.windesheim.nl/Mediasite/Play/4991d8d61f9b43e5aaa6268c423708c71d>

Signaleren van en ingaan op zingevingsthematiek.

Door Theo van Leeuwen

<https://media.windesheim.nl/Mediasite/Play/7fad34b24e234050ba28adda996f4ab91d>

Powerpoint bij dit lesmateriaal

Zie de powerpointpresentatie 'Signaleren-verwijzen bij zingeving.'

<https://palliaweb.nl/onderwijsmaterialen/signalering-zingeving-in-het-verpleegkundig-proces>

Colofon

Versie mei 2022, 1e druk

Dit boekje is een uitgave van de Universiteit voor Humanistiek, Hogeschool Viaa en Hogeschool Windesheim. Het boekje is een van de producten van het PLOEG 3-onderzoek, gefinancierd door ZonMw, en een samenwerking van Marlie Kok (Cordaan), Miriam Heikens (Zorggroep Levinas), Marc Rietveld (Zin in Utrecht), René van Leeuwen (Viaa), Theo van Leeuwen (Windesheim), Annelieke Damen (UvH), Annemiek de Jonge (Viaa) en Carlo Leget (UvH).

Naast dit boekje zijn er andere producten van de PLOEG-onderzoeken op internet te vinden: <https://palliaweb.nl>

Vormgeving

studio RROOK

Copyright

Universiteit voor Humanistiek

